

*Н.С. Прокопенко,
д. е. н., доцент., зав. кафедри економіки,
Європейський університет;
П.О. Фененко,
викладач Київського міжнародного університету*

ПРІОРИТЕТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПІЛЬГ ПРИ СПЛАТІ ПДВ ТА ІНШИХ ПОДАТКІВ

Розглянуто питання пільгового оподаткування підприємств, що здійснюють експорт сільськогосподарської продукції. Проаналізовано вплив застосування пільг при сплаті ПДВ та інших податків на просування вітчизняних товарів на зовнішній ринок. Розроблено пропозиції щодо впровадження комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення системи податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: податки, податкові ставки, податкові пільги, податкове регулювання, системи оподаткування експортно-імпортних операцій.

Глобалізація міжнародних економічних зв'язків вимагає погоджування функціонуючих інституціональних і господарських структур з динамікою світових торговельно-економічних відносин.

Головною умовою виходу підприємств України на світовий ринок є визначення шляхів радикальної інтеграції вітчизняного господарського комплексу до глобального ринку.

Однією з ключових умов результативного впровадження ефективної моделі зовнішньоекономічної політики є вдосконалення пільгового оподаткування експортно-імпортних операцій.

Вагомий внесок у теорію і практику функціонування податків в умовах ринкової економіки зробив В. Андрущенко, Й. Бескид, О. Василик, М. Дем'яненко, А. Крисоватий, В. Мельник, В. Суторміна, В. Федосов.

У наукових працях вітчизняних науковців (О. Білоруса, Б. Губського, Г. Климка, В. Коміренка, Д. Лук'яненка, О. Мартинюка, В. Новицького, А. Павленка, Ю. Пахомова, А. Поручника, Л. Руденко, В. Троненка) визначено стратегії розвитку глобальної інтеграції, проведено глибокий аналіз проблем економічного розвитку країн з перехідною економікою в умовах лібералізації міжнародної торгівлі.

Нині залишається низка недосліджених питань у царині взаємозв'язку системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності й системи оподаткування експортно-імпортних операцій. Потребують подальшого дослідження податкове регулювання експортно-імпортних операцій для залучення екстернальних й інтернальних потоків капіталів.

Тому проблема формування системи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності в Україні стає досить актуальною на тлі глобалізації світового ринку.

Мета дослідження: розроблення пріоритетів системи оподаткування експортно-імпортних операцій як чинника ефективності процесу лібералізації світової торгівлі та інтеграції України в міжнародне співтовариство.

Для досягнення поставленої мети авторами виконуються такі **завдання:**

- створення ефективної системи оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах лібералізації зовнішньоекономічної діяльності;
- розроблення пропозицій щодо впровадження комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення системи податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Насамперед для сприяння виходу на зовнішні ринки вітчизняної продукції (дослідження проводилося на прикладі агропромислового сектору) слід надати виняткового значення впровадженню пільг при сплаті податку на прибуток підприємств. Можна навести приклад активного розвитку харчової промисловості й переробки сільськогосподарської продукції України в період від 2004 до 2008 року, що підтверджується статистичними даними: від 1999 до 2006 року включно індекси обсягу продукції в досліджуваних підприємствах за роками відповідно становили 123,0; 118,2; 108,4; 120,0; 112,4; 113,7; 110,0 [1, с. 6], тому необхідно підвищувати якість продукції, що виробляється, і просувати товари аграрної галузі на споживчий ринок (серед них і світовий), що можливо здійснити завдяки податковим перевагам у межах зовнішньої політики оподаткування.

Перелік цільових програм і підприємств, що отримують пільги на конкурсній основі, слід було

б затверджувати при ухваленні закону про бюджет на майбутній рік.

Істотною пільгою було звільнення від податку на прибуток, отриманого від реалізації сільськогосподарської продукції підприємствами всіх організаційно-правових форм. Ця пільга дозволяла сільськогосподарським підприємствам здійснювати виробництво, забезпечувати продовольством населення, сировиною – промисловість. Але цей захід був недостатній із-за збитковості підприємств даної галузі.

Надто цікавим, на нашу думку, є використання особливого режиму оподаткування для окремих територій. Початок широкомасштабного розвитку офшорного бізнесу був покладений на межі 50-х років минулого століття при перетворенні колишніх колоній у самостійні держави. Для залучення іноземних інвестицій на ці території зарубіжним компаніям надавалися податкові та інші пільги [2]. Зараз у світі налічується близько 1,5 тисячі офшорів. Серед них найвідоміші є Багами, Кіпр, Мальта та ін.

В українському законодавстві термін «офшор» прямо не застосовувався. Для України був прийнятнішим термін «вільна економічна зона» – тобто виняткова територія, що створюється державою з урахуванням завдань економічної політики для перспективного розвитку окремих територій, що володіють відповідними передумовами [2]. Вважаємо, що всі сільськогосподарські депресивні адміністративно-територіальні одиниці повинні набути статус вільних економічних зон, що надасть поштовх для позитивного розвитку економіки і соціальної інфраструктури даних регіонів.

Досвід гнучкого застосування протягом десятиліть інституту диференційованих пільг і ставок у державному управлінні економікою розвинених країн показує, що це забезпечило багатьом державам створення прогресивної структури економіки, випуск конкурентноздатної продукції на світовому ринку.

Але в Україні пільги з податків насправді не стали інструментом ефективного регулювання структурних змін у народному господарстві, стимулювання виробництва, тому вся система податкових пільг повинна бути точно збалансована і конкретизована до вживаного регулюючого механізму оподаткування. Основні пільги необхідно надати соціально значущим, високорозвиненим, прогресивним, пріоритетним галузям і підприємствам, які активно впроваджують передові досягнення науки і техніки, щоб забезпечити інвестиційно-інноваційний розвиток суб'єктам ринкової економіки, додавши одночасно імпульс всьому господарюючому комплексу. Такий підхід забезпечує диференційована дія й ефективний розвиток кожного з підприємств у пріоритетних напрямках.

Для визначення регулюючої і стимулюючої дії окремих податків конкретизуємо зміст непопулярного в Україні податку – податку на додану вартість.

Практика стягнення ПДВ спричинила деякі проблеми, які до цих пір чекають свого рішення. Одна з них пов'язана з питаннями оптимізації податкових ставок, що забезпечують значні доходи бюджету за максимальної нейтральності його щодо цін і мінімальної кількості податкових пільг. Щодо українських умов господарювання, на думку вчених-економістів, можливі граничні межі коливання ставок ПДВ від 15% до 20%, а оптимальна ставка повинна становити 17% з урахуванням пропорцій розподілу ВВП і НД, що діють нині.

При оподаткуванні ПДВ практикуються такі види податкових пільг: нульова або знижена ставка, звільнення від податку, відшкодування раніше сплачених сум податку. Надання пільг з ПДВ спрямоване на соціальне й економічне регулювання, зумовлене особливостями цього податку, специфікою установ, підприємств або товарів і послуг, які підпадають під норму пільгування.

Підставами для часткового звільнення і встановлення нульової ставки є: посилення диференціації ПДВ, звільнення від податку пріоритетних і соціально значимих видів продукції, товарів і послуг.

Використання податкових пільг при оподаткуванні ПДВ залишається питанням дискусійним і проблемним. На нашу думку, практика застосування ПДВ показує, що продуктивніше жорстке обмеження кількості звільнень від ПДВ, поширення нульової ставки тільки на експорт і соціально значимі товари і введення однієї або двох податкових ставок. За єдиної ставки з обмеженою кількістю податкових пільг ПДВ стає регресивним і суми ПДВ, що виплачуються підприємствами з низькими доходами, становитимуть велику частку їх доходів (витрат), ніж у підприємств з вищими доходами.

Негативну дію ПДВ можна понизити за допомогою отриманих податкових надходжень через конкретні адресні трансфертні платежі низькооплачуваним категоріям населення.

Пільга у формі нульової ставки на експортні товари підвищує конкурентоспроможність товару. Експортер має право на компенсацію податку і не включає його в ціну товару, що створює йому певні переваги в зовнішній торгівлі порівняно з підприємствами інших країн, де немає даної пільги.

Нульова ставка на експорт встановлена в країнах ЄС. З цієї причини багато країн розглядають можливість і перспективи введення даного податку і застосування податкової пільги. Податкова пільга у вигляді нульової ставки ПДВ на експортні товари в деяких країнах (Філіппіни, Корея) підвищила прибутковість експорту і сприяла його розвитку. Проте використовуваний в Україні механізм відшкодування ПДВ виявився хибним, оскільки саме в цій сфері «відмиваються» величезні кошти, тобто податок відшкодовують тим уявним експортерам, які здійснювали експортні операції на папері. Для припинення подібних явищ взаєморозрахунки з ПДВ при експортних операціях були організовані через митні органи, які можуть відстежити дійсний рух товару.

Надання пільги з ПДВ на продовольчі товари має велике соціальне значення. Проте воно пов'язане з проблемою: які саме продукти повинні звільнитися від податку. Існує така практика звільнення від податку: продукти харчування першої необхідності; продукти, що не піддавалися переробці. Але спірним залишається питання, що зарахувати до продуктів першої необхідності або до продуктів, що не піддалися переробці. Більш конкретніший спосіб – це затвердження обмеженого списку продуктів, які вживаються верствами населення з низькими доходами і вважаються продуктами першої необхідності.

Важливою формою податкової пільги з ПДВ в розвинених країнах є встановлення мінімальної межі оподаткування малих підприємств. Вибір відповідного конкретному моменту найефективнішого граничного рівня стимулює розвиток малого підприємництва, допомагає в боротьбі з безробіттям, розширює ринок праці, підвищує результативність ПДВ, знижує витрати на стягування численних малих податків. Унаслідок, надання даної пільги від ПДВ звільняються складні для оподаткування групи платників податків: фермери і підприємці малого бізнесу. Основні ознаки цілісного комплексу напрямів використання податкових пільг з урахуванням закордонного досвіду представлено на рис. 1.

У кожній країні приймається своя економічно найприйнятніша мінімальна межа обкладання ПДВ. Так, у Данії повне звільнення від сплати податку надається підприємствам з річним оборотом менше 1500 доларів США, у Японії – 200 тис. доларів США, у Російській Федерації – менше 1 млн. рублів (близько 30 тис. доларів).

Наслідки підвищення межі звільнення від ПДВ неоднозначні. З одного боку, воно знижує витрати, зменшує кількість суб'єктів податку і чисельність податкових співробітників, необхідних для обслуговування податку, а з другого боку – дає можливість для приховування інформації про обсяги продажу, щоб залишатися нижче за межу обкладання, і це також стимулює відкриття філій підприємств для зниження суми обороту.

Проте невеликі підприємства, які здійснюють постачання великих підприємствам, зареєстровані як платники податку ПДВ, готові добровільно сплачувати ПДВ, щоб отримати податковий кредит. Нерозв'язаною проблемою у зв'язку з цим є й те, що суб'єкти малого підприємництва, які використовують спеціальні податкові режими (наприклад, спрощену систему оподаткування), при придбанні основних засобів: устаткування, матеріальних ресурсів не мають права скористатися правом на відшкодування сплаченого в їх вартості ПДВ. Отже, ця категорія поставлена у свідомо невігідне становище і продукція, що випускається суб'єктами малого підприємництва, буде неконкурентоспроможною.

У податковому регулюванні економіки аграрного сектору слід враховувати не тільки різновиди податкових пільг, а й своєрідність методів обчислення ПДВ, які відбиваються на рівні податкових надходжень при наданні податкових пільг і змінюють призначення податкових пільг.

Зважаючи на вищевикладене, можна дійти висновків у вигляді таких домінант застосування податку:

1. Ефективне звільнення від ПДВ з правом на вирахування можливе при застосуванні нульової ставки.

Звільнення без права вирахування в ланцюзі виробництва і розподілу створює видимість пільги і веде до «прихованого ПДВ» і акумуляції податку.

Нульова ставка на експорт забезпечує нейтральність ПДВ, сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Проте тут необхідний дієвий контроль за експортом продукції. Інакше може виникнути ситуація, коли можлива фальсифікація з відшкодуванням ПДВ, що і відбувається при стягуванні даного податку в Україні.

2. Звільнення від оподаткування ефективно тільки наприкінці ланцюга. Ефект отримується не від звільнення, а завдяки пом'якшенню податкового тягаря. Звільнення на попередніх стадіях викривляє нейтральність і спричиняє збільшення і посилення податкового тягаря.

3. Нижча (на соціальнозначимі товари, послуги) або вища (на предмети розкоші) ставка має ефект при застосуванні наприкінці ланцюга розподілу (коли товар або послуги надходить до

сфери споживання), але до цього діє «ефект відшкодування».

Інструмент податкових пільг з ПДВ використовується в Україні недостатньо продумано і цілеспрямовано, що пояснює яскраво виражену регресивність податку, його інфляційну дію. У чому конкретно причина регресивної вітчизняної практики ПДВ?

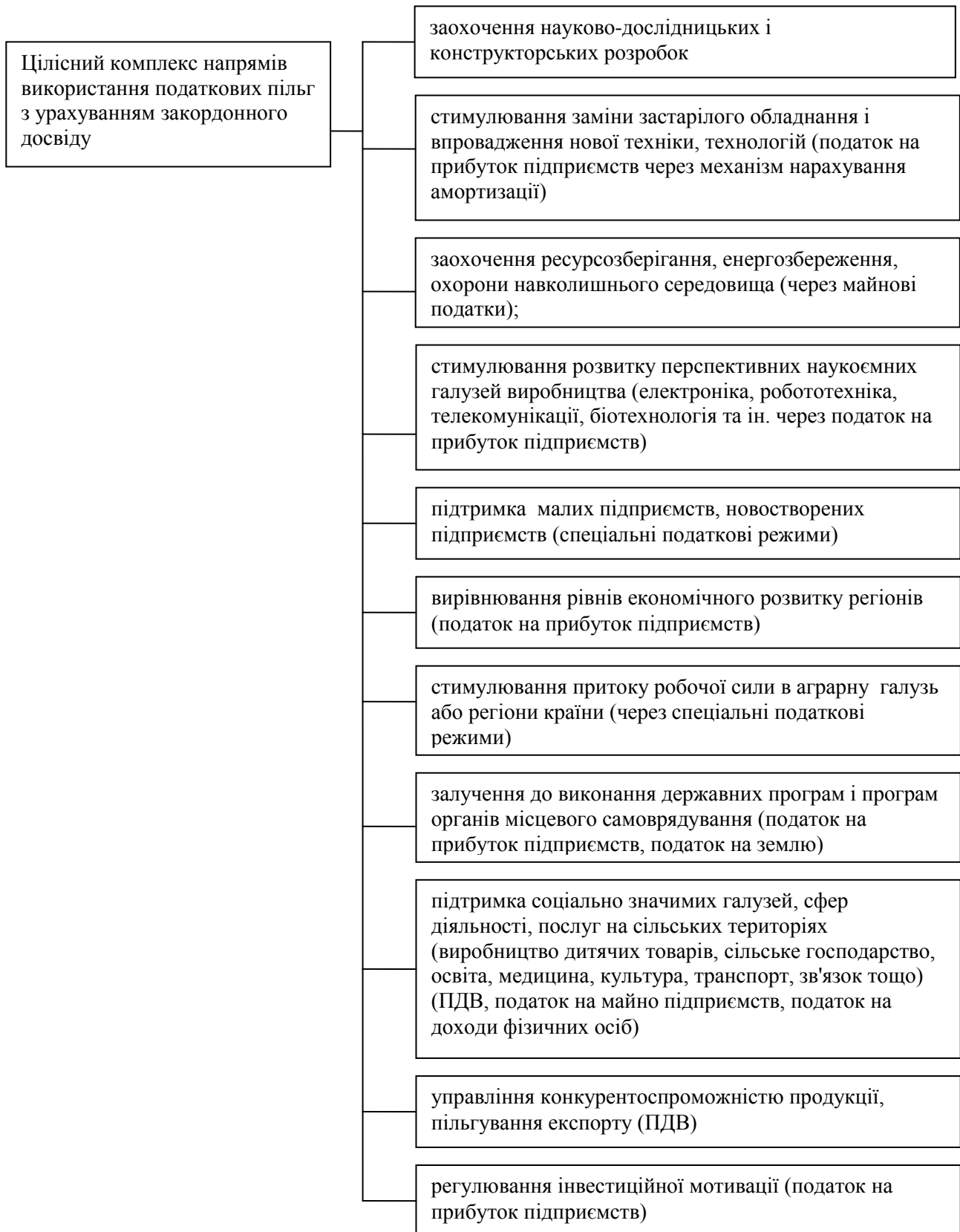

Рис. 1. Основні ознаки цілісного комплексу напрямів використання податкових пільг з урахуванням закордонного досвіду (власна розробка)

Звільнення від податку не передбачає звільнення від оподаткування продуктів першої необхідності. У зарубіжних країнах ця група товарів обкладається, зазвичай, за нульовою або низькою ставкою від 2 до 5%, а в Україні – за ставкою 20%. Необхідно конкретизувати перелік об'єктів звільнення й об'єктів, схильних до обкладення ПДВ, насамперед у зв'язку з виникненням нових форм власності, нового виду послуг і взаємин (спонсорство, партнерство, акції, інтелектуальна власність, програмне забезпечення, телекомунікаційні послуги тощо).

Ставка податку 20% достатньо висока, вона забезпечує дохід бюджету, але у зв'язку з її регресивною сутністю і невідпрацьованим механізмом обчислення і стягнення вона значно підвищує ціни, знижує споживчий попит. З одного боку, ПДВ приносить дохід у держбюджет у вигляді інфляційного податку, з другого – закриває перспективу зростання доходу, скорочуючи споживчий попит.

Слід переглянути граничний рівень обкладення малого підприємництва та своєчасно проводити його індексацію.

Отже, пільги, що були введені в Україні з ПДВ не досягли межі, вони не знижують регресивність податку, а навпаки її підсилюють, що сприяє інфляції, оскільки не використовуються найефективніші види пільг. Отже, вітчизняне податкове законодавство з ПДВ передбачає окремі пільги, але із-за прорахунків, розглянутих вище, інститут податкових пільг веде до неадекватних наслідків у регулюванні економіки і виробництва продукції аграрного сектору.

Література

1. Палажій А.М. Принципи організації розробки і реалізації проектів ВЕЗ України / А.М. Палажій // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісн. ДУ “Львівська політехніка” : [зб. наук. прикладних праць.] – Львів, 1999. – №5. – С.78–81.
2. Дергачов В. Великий «мильний» проект, або Вільні зони по-українськи / В. Дергачов // День. – 1999. – С. 28–36.
3. Экономический словарь. Шедула. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.rsf/econ_dist/16422.
4. Тарасов И.Т. Финансы и налоги / Тарасов И.Т., Исаев А.А. – М. : Статут, 2004. – 591 с.
5. Міжнародний центр перспективних досліджень. Податкова реформа: загальне бачення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html?cmd=docsBid=9548.flenzm=hthp://www.icps.com.ua/doc|ctax_report_u.doc
6. Коденська М.Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2006.– № 6.– С. 24–31.

This article is about tax concession for enterprises which export agricultural products. It is analyzed the influence of VAT and other taxes concessions on volume of agricultural products export. It is proposed the complex of measures for improving of system of foreign economic activity tax regulation.

Key words: taxes, tax rates, tax concession, tax regulation, system of taxation of export-import operations.

В статье рассмотрены вопросы льготного налогообложения предприятий, осуществляющих экспорт сельскохозяйственной продукции. Сделан анализ влияния использования льгот при уплате НДС и других налогов на продвижение отечественных товаров на внешний рынок. Предложены меры по усовершенствованию системы налогового регулирования внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: налоги, налоговые ставки, налоговые льготы, налоговое регулирование, система налогообложения экспортно-импортных операций.